

JACEK SPLISGART

Uniwersytet Gdański

Kartki z dziejów gdańskiego ośrodka etnologicznego

Kulisy powstania etnologii gdańskiej (2008–2009)

Studia etnologiczne na Uniwersytecie Gdańskim zostały powołane do życia w roku 2009, ale idea kształcenia etnologicznego pojawiała się już w latach 80. i 90. XX w. Portowy charakter miasta oraz bliskie związki z lokalnym środowiskiem kaszubskim powodowały, że systematycznie sięgano po koncepcję budowy studiów o charakterze etnologiczno-regionalistycznym, których celem byłoby wykształcenie cenionych w regionie etnologów-kaszubistów. Przykładem takich działań może być funkcjonująca, przy Instytucie Historii Uniwersytetu Gdańskiego, w ramach Naukowego Koła Historyków, sekcja etnograficzna, która pod kierunkiem Józefa Borzyszkowskiego prowadziła działalność o charakterze folklorystyczno-etnograficznym. Należy zwrócić uwagę na to, że w pierwszych dekadach funkcjonowania Uniwersytetu Gdańskiego i Wydziału Historycznego (Humanistycznego, Filologiczno-Historycznego) pomorski obszar etnologiczny wypełniali absolwenci innych uczelni, którzy w celu uzyskania wykształcenia udawali do Poznania, Warszawy, a nawet bardziej na południe kraju. Swoistą przeszkodą był również brak wizji, czym miałyby się, poza badaniem lokalnego folkloru, zajmować się etnologia w Gdańsku.

Przełomowa okazała się pierwsza dekada XXI w., dzięki postaci prof. Andrzeja Ceynowy, który w latach 2002–2008 pełnił funkcję rektora uniwersytetu. Profesor Ceynowa zgodził się na uruchomienie na Uniwersytecie Gdańskim nowego kierunku, jakim była etnologia. Powstanie etnologii zharmonizowane było

z koncepcją rozwoju studiów pozaeuropejskich na uczelni¹. Poprzez połączenie idei studiów regionalistycznych² z kierunkiem pozaeuropejskim, ustanowiono ramy działania nowego kierunku, jakim miała być etnologia. Władzom rektorskim pozostało jedynie dokonanie wyboru osoby, której powierzone zostanie utworzenie studiów etnologicznych, przygotowanie koncepcji kształcenia oraz rozpoczęcie dydaktyki na nowym kierunku.

Władze uniwersytetu zdecydowały się powierzyć to zadanie ks. prof. Wojciechowi Bębnowi, który w 2008 r. podjął pracę w Gdańsku. Droga Księdza Profesora do stolicy Pomorza nie była krótka, lecz jej przebieg czynił Księdza Profesora idealnym kandydatem na twórcę i pierwszego kierownika etnologii w Gdańsku.

Prace nad utworzeniem nowego kierunku trwały w latach 2008–2010³. W dniu 17 kwietnia 2009 roku Rada Wydziału Historycznego przegłosowała utworzenie studiów etnologicznych oraz powołała do życia (od października 2009 r.) Zakład Etnologii w Instytucie Archeologii UG. Nie sposób pominąć w tym miejscu osoby prof. Józefa Borzyszkowskiego, prezesa Instytutu Kaszubskiego, gorącego orędownika utworzenia studiów etnologicznych na Wydziale Historycznym, których zadaniem byłoby badanie i upowszechnianie wiedzy o wspólnotce kaszubskiej. 25 czerwca tego samego roku Senat Uniwersytetu Gdańskiego przyjął wniosek o utworzenie studiów etnologicznych, na których kształcenie miało rozpocząć się w październiku 2010 roku⁴.

Pierwszy rok działalności Zakładu Etnologii (rok akademicki 2009/2010) upłynął na kompletowaniu zespołu pracowników. Podstawę stanowili zatrudnieni na Uniwersytecie Gdańskim: dr hab. Wojciech Bęben, prof. UG i dr Anna Kwaśniewska (oboje z Instytutu Filozofii, Socjologii i Dziennikarstwa) oraz dr hab. Andrzej P. Kowalski, prof. UG (z Instytutu Archeologii). W pierwszej połowie 2010 r. do zespołu dołączyły: przybywająca z Warszawy dr Monika Milewska oraz powracająca z Niemiec dr Małgorzata Rajtar. W ten sposób zebrany zespół, przy współpracy zatrudnionego w Instytucie Historii prof. Józefa Borzyszkowskiego, był gotowy do uruchomienia studiów etnologicznych i rozpoczęcia kształcenia studentów.

¹ W ramach realizacji koncepcji rozwoju studiów pozaeuropejskich na Uniwersytecie Gdańskim powstały między innymi takie kierunki, jak: etnologia, religioznawstwo, sinologia, studia wschodnie, a także rozwinięto kulturoznawstwo.

² Z biegiem czasu badaniem lokalnego folkloru zajęli się badacze skupieni wokół kierunku etnofilologia kaszubska.

³ Odpowiednio rok akademicki 2008/2009 i 2009/2010.

⁴ Zgodnie z przyjętymi założeniami, budowa gdańskiego ośrodka etnologicznego podzielona była na cztery etapy: (1) lata 2009–2013 wiążące się z uruchomieniem studiów etnologicznych pierwszego stopnia; (2) lata 2013–2015 związane z uruchomieniem studiów drugiego stopnia; (3) utworzenie Instytutu Etnologii; (4) okres po 2015 r. związany z rozpoczęciem kształcenia na studiach trzeciego stopnia.

Pierwsze lata działalności etnologii (2010–2013)

Wspomniana już specyfika Gdańska, miasta portowego, w którym krzyżują się szlaki transportowe, które odwiedzają turyści, członkowie załóg okrętów, miasta znajdującego się w samym środku regionu etnograficznego – Kaszub, przyczyniała się do utworzenia jedynej w kraju koncepcji studiów etnologicznych składających się z dwóch ścieżek – ludów plemiennych oraz kaszubistycznej. Ponadto było to możliwe dzięki odpowiedniemu doborowi kadry naukowo-dydaktycznej oraz planom zatrudnienia sięgającym kilka lat w przyszłość⁵.

Przyjęte przez Księdza Profesora Wojciecha Bębna standardy kształcenia na etnologii gdańskiej zakładały intensywny rozwój studiów, i z czasem badań, pozaeuropejskich. Dlatego też pierwszą ścieżką specjalizacyjną były ludy plemiennne. Za przyjęciem tej specjalizacji przemawiały dwa fakty. Po pierwsze, zainteresowania badawcze pracowników zatrudnionych w Zakładzie Etnologii, a w szczególności Andrzeja P. Kowalskiego (Kowalski 2014, 2017) oraz Wojciecha Bębna (Bęben 2015, 2019). Obaj naukowcy specjalizują się w antropologii filozoficznej ukierunkowanej na próbę opisu obrazu świata społeczności pozaeuropejskich, w szczególności ludów tubylczych, które zachowały dawne sposoby myślenia i postrzegania świata. Dodatkowo uzupełnieniem tego profilu były zainteresowania antropologią religii (Bęben 2012, 2016), która w wydaniu gdańskim jest silnie powiązana ze społecznościami tubylczymi Mórza Południowych. Jednakże nie tylko aspekty symboliczno-duchowe ujęte były w pierwotnym programie kształcenia etnologów na Uniwersytecie Gdańskim. Równie silny nacisk kładziono na wiedzę o kulturze materialnej ludów morza, zarówno tej dawnej, jak i bardziej nam współczesnej (Milewska 2018). Z drugiej strony rozwój tej specjalizacji możliwy był dzięki kolejnym zatrudnionym na UG naukowcom (z lat 2011–2013), specjalizującym się w antropologii powszechnej, pozaeuropejskiej.

Specjalizacja kaszubska, a właściwie kładąca nacisk na badanie społeczności zamieszkujących Basen Morza Bałtyckiego, budowana była w powiązaniu z zainteresowaniami pozostałych pracowników zatrudnionych w roku akademickim 2009/2010 w Zakładzie Etnologii. Dr Anna Kwaśniewska, blisko związana z Instytutem Kaszubskim, odpowiadała od początku za rozwój wiedzy *stricto* etnograficznej i związanej z etnografią Polski, w szczególności terenu Pomorza (Kwaśniewska 2017). Nieocenionym wsparciem okazał się prof. Józef Borzyszkowski (Borzyszkowski 2010), który, poza zajęciami na temat Kaszub, prowadził kursy z etnologii Pomorza, czy też zajęcia fakultatywne poświęcone diasporze kaszubskiej w Ameryce Północnej. Uzupełnieniem specjalizacji europejsko-regionalnej były badania naukowe i wynikające z nich zajęcia dydaktyczne, poświęcone antropologii historycznej (Milewska 2012) oraz kwestiom etniczno-religijnym w Polsce i w Niemczech (Rajtar 2017).

⁵ W tabeli 1 zawarto zestawienie wszystkich osób zatrudnionych w Zakładzie Etnologii (Zakładzie Etnologii i Antropologii Kulturowej) UG w latach 2009–2019. W tabeli 3 znajduje się zestawienie wszystkich osób współpracujących z Zakładem Etnologii (Zakładem Etnologii i Antropologii Kulturowej) UG w latach 2010–2019.

Od samego początku (2010) studia etnologiczne cieszyły się sporym zainteresowaniem ze strony kandydatów. W pierwszych latach działalności, w każdym roku akademickim studia podejmowało ponad 50 osób zainteresowanych obiema specjalizacjami⁶. Niestety, pomimo usilnych działań ze strony prof. Bębna oraz pozostałej kadry, w roku akademickim 2010/2011 nie udało się uruchomić obu ścieżek specjalizacyjnych. Na przeszkodzie stanął odpływ studentów, którzy pomimo podjęcia studiów nie ukończyli pierwszego semestru. Reagując na nowy problem oraz mając na uwadze nowe zatrudnienie, zdecydowano się na zmianę nazwy specjalizacji z ludów plemiennych na ludy morza, licząc na to, że w roku akademickim 2011/2012 obie specjalizacje zostaną uruchomione.

W 2011 r. do zespołu etnologii gdańskiej dołączyło dwóch nowych pracowników – dr Jacek Splisgart (Splisgart 2012a) oraz dr Andrzej Stachowiak (Stachowiak 2017), który podjął pracę w zastępstwie dr Małgorzaty Rajtar udającej się, po otrzymaniu Stypendium Alexandra von Humboldta, na dwuletni staż postdoktorski do Niemiec. Bez wątplenia otrzymanie prestiżowego stypendium stanowiło o sile nowego ośrodka etnologicznego. Zatrudnieni pracownicy wnieśli do zespołu nowe zainteresowania badawcze, związane z historią antropologii (Splisgart 2012b) i antropologią Japonii (Splisgart, Ozga 2019) oraz południowo-wschodnim krańcem Polski (Stachowiak 2017). W roku akademickim 2011/2012 powstało również Studenckie Koło Naukowe Etnologii, w którym studenci, zainspirowani działalnością Księdza Profesora Wojciecha Bębna oraz pozostałych pracowników Zakładu Etnologii, zaczęli realizować liczne projekty naukowe oraz popularyzujące wiedzę o etnologii i jej dokonaniach⁷. Warto wspomnieć, iż w dniach 24–25 maja 2012 r. odbyła się pierwsza konferencja naukowa, zorganizowana przez Zakład Etnologii oraz Studenckie Koło Naukowe Etnologów, której tematem były ludy morza i ich kultura (*Kultura Ludów Morza*).

Niestety, podobnie jak miało to miejsce w poprzednim roku, nie udało się uruchomić specjalizacji, co wymusiło zmianę koncepcji kształcenia na kierunku etnologia od roku akademickiego 2012/2013 i rezygnację ze ścieżek specjalizacyjnych.

Warto też wspomnieć, że w listopadzie 2012 r. Anna Kwaśniewska (Kwaśniewska 2009) uzyskała stopień doktora habilitowanego, co świadczyło o rozwoju potencjału naukowego najmłodszej etnologii w Polsce.

Rok akademicki 2012/2013 to ostatnia faza pierwszego etapu budowy studiów gdańskiego ośrodka etnologicznego. Należy wspomnieć, iż był to bardzo pracowity rok zarówno dla naukowców zatrudnionych w Zakładzie Etnologii, jak i dla studentów kształcących się na kierunku etnologia. Rok ten rozpoczął się od dużej zmiany. Dzięki staraniom Księdza Profesora Wojciecha Bębna, dotychczasowy Instytut Archeologii przekształcił się, na wzór funkcjonującego w strukturach

⁶ Wykres 1 prezentuje kwestie naboru oraz ukończenia studiów pierwszego stopnia.

⁷ Wśród zrealizowanych przedsięwzięć wymienić należy cykl spotkań z czołowymi polskimi antropologami zatytułowany *Ścieżki antropologii współczesnej* (2012-), wydawanie studenckiego czasopisma popularno-naukowego „Gazeta Gdańskich Etnologów. Tam Tam” (2012–2015), przygotowanie spotkań pod tytułem *Przegląd Filmów Dokumentalnych* oraz organizację ogólnopolskiej VII Międzyuczelnianej Konferencji Antropologicznej w 2013 r.

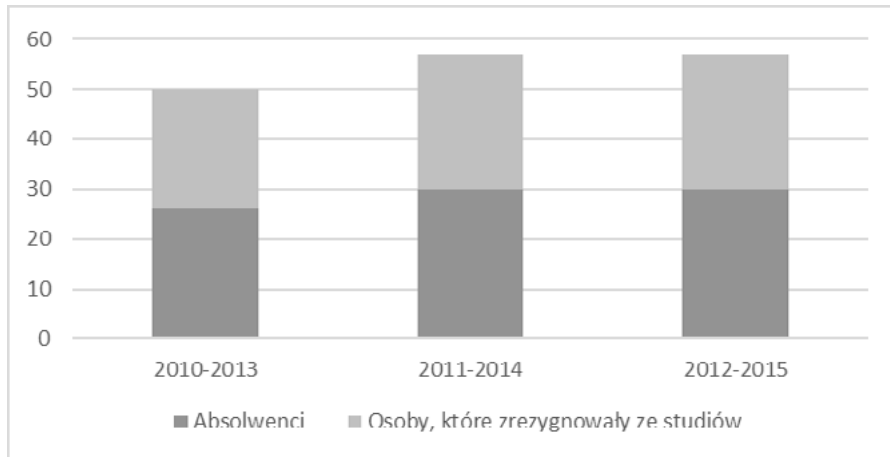
Polskiej Akademii Nauk, w Instytut Archeologii i Etnologii. Ta zmiana pozwoliła zaznaczyć silniej obecność etnologii na akademickiej mapie uczelni Gdańska, a nawet Trójmiasta. Stanowisko wicedyrektora (dyrektora ds. etnologii) objął dotychczasowy kierownik Zakładu Etnologii – Wojciech Bęben.

Tabela 1. Chronologiczne zestawienie osób zatrudnionych w Zakładzie Etnologii/
Zakładzie Etnologii i Antropologii Kulturowej UG (stopień/tytuł naukowy/
zawodowy na dzień zatrudnienia)

Imię i nazwisko	Stopień naukowy	Lata zatrudnienia w Zakładzie Etnologii (i Antropologii Kulturowej)
Osoby zatrudnione podczas kierownictwa ks. prof. Wojciecha Bębna		
Wojciech Bęben	dr hab., prof. UG	2009–2020
Andrzej P. Kowalski	dr hab., prof. UG	2009–
Anna Kwaśniewska	doktor	2009–
Monika Milewska	doktor	2009–
Małgorzata Rajtar	doktor	2010–2013
Jacek Splisgart	doktor	2011–2019
Andrzej Stachowiak	doktor	2011–2013
Mariusz Kairski	doktor	2012–
Tarzcycjusz Buliński	doktor	2013–
Katarzyna Linda-Grycza	doktor	2016–
Katarzyna Mirgos	doktor	2018–
Osoby zatrudnione podczas kierownictwa dra hab. prof. UG Tarzcycjusza Bulińskiego		
Aleksandra Paprot-Wielopolska	doktor	2019–
Magdalena Chulek	magister	2019–

To nie jedyna zmiana, jaka nastąpiła w październiku 2012 r. Wraz z nowym rokiem dydaktycznym uruchomiono nowy program kształcenia⁸, przygotowany na polecenie Księdza Profesora przez dra Jacka Splisgarta (realizowany z niewielkimi zmianami w latach 2012–2019) oraz przywitano nowego pracownika, przybyłego z Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM, dra Mariusza Kairskiego (1999). O zatrudnienie Mariusza Kairskiego, czołowego eksperta w dziedzinie amazonistyki, zabiegał Ksiądz Profesor od marca 2012 r. W ten sposób wzmocniona została koncepcja rozwoju etnologii gdańskiej jako ośrodka specjalizującego się w badaniach pozaeuropejskich, a w szczególności w antropologii ludów tubylczych oraz w antropologii stosowanej.

⁸ Nowy program kształcenia obejmował zarówno studia pierwszego stopnia (realizowane od 2012 r.), jak i drugiego stopnia (uruchomione w 2013 r.).

Wykres 1. Nabór oraz absolwenci studiów licencjackich na etnologię w latach 2010–2015

Ważnym wydarzeniem była wizytacja przedstawicieli Polskiej Komisji Akredytacyjnej, w marcu 2013 r., która po zapoznaniu się programem oraz warunkami kształcenia na kierunku etnologia przyznała sześcioletnią akredytację na prowadzenie studiów etnologicznych na UG. Był to ogromny sukces zespołu kierowanego przez Księdza Profesora, potwierdzający słuszność obranej koncepcji rozwoju gdańskiego ośrodka etnologicznego.

Ponadto trzeba wspomnieć o naukowo-badawczych sukcesach studenckich. W 2013 r. pierwsza studentka, p. Aleksandra Kamińska, w ramach przygotowania dysertacji licencjackiej (seminarium dyplomowe dra Jacka Splisgarta), wyjechała na badania terenowe, częściowo sfinansowane przez władze rektorskie, do Japonii (luty-marzec 2013). Drugim istotnym wydarzeniem było wygranie przez Studenckie Koło Naukowe Etnologów konkursu Czerwonej Róży w kategorii najlepszego koła naukowego Trójmiasta (kapituła ogłosiła wyniki 19.05.2013). Był to ogromny sukces zarówno młodzieżowego koła naukowego (liczącego ówczesnie niespełna dwa lata), jak i gdańskiego ośrodka etnologicznego, który w tak krótkim czasie potrafił skutecznie zaktywizować studentów do pracy pełnej pasji.

Ostatnim akordem pierwszego etapu budowy ośrodka było „wypuszczenie” pierwszych absolwentów studiów etnologicznych, z których większość zdecydowała się kontynuować kształcenie na kursie magisterskim realizowanym w Zakładzie Etnologii Uniwersytetu Gdańskiego.

Okres przejściowy w dziejach etnologii gdańskiej (lata 2013–2019)

Zgodnie z założeniami przyjętymi podczas powoływania gdańskiej etnologii, ukończenie pierwszego cyklu kształcenia na studiach licencjackich oraz uruchomienie studiów magisterskich miało stanowić początek drugiego etapu rozwoju budowy ośrodka. W tym miejscu należy zauważyć, że spadek zainteresowania

studiami wyższymi, wynikający z pojawienia się „niżu demograficznego”, wpłynął również na rozwój etnologii w Gdańsku. Dynamika zatrudnienia i naboru na studia, charakterystyczna dla pierwszego etapu budowy ośrodka, wyraźnie spadła w roku 2013/2014. Co prawda zainteresowanie studiami magisterskimi było duże (przyjęto 32 osoby na 35 miejsc), jednakże wyraźnie w roku akademickim 2013/2014 zmniejszyła się liczba osób na studiach pierwszego stopnia⁹. Nie przeszkodziło to w dalszym rozwoju kierunku. Po pierwsze, zatrudniono nowego pracownika – dra Tarzycjusza Bulińskiego (2002), który, podobnie jak dr Mariusz Kairski, przyjechał do Gdańska z Poznania, w celu wzmocnienia ścieżki pozaeuropejskiej oraz metodologicznej. Po drugie, w październiku zorganizowano ogólnopolską VII Międzyuczelnianą Konferencję Antropologiczną pod tytułem *Teren Pomorza – Odkrywanie – Poznawanie – Porzucanie*¹⁰ (w dniach 14–15.10.2013). Wybór motywu przewodniego obu zrealizowanych w latach 2012–2013 konferencji podyktowany był specyfiką naukową ośrodka oraz chęcią ukazania szerszemu gronu naukowemu osiągnięć etnologii gdańskiej.

Rok 2013 to dalszy rozwój badań terenowych realizowanych przez wykładowców i studentów ośrodka (zob. tabela 3). Zarówno pracownicy, jak i studenci zaczęli realizować indywidualne oraz zbiorowe projekty badawcze¹¹. Jednym z najważniejszych dla rozwoju etnologii gdańskiej projektów badawczych był grant *Katalog i monografia niematerialnego dziedzictwa kulturowego Pomorza Wschodniego* (2012) przyznany Annie Kwaśniewskiej, w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Dzięki temu studenci uzyskali możliwość uczestniczenia w terenowych pracach badawczych pod kierunkiem doświadczonego naukowca¹².

Badania prowadzone w ramach grantu przyznanego A. Kwaśniewskiej stały się początkiem corocznych wyjazdów badawczych studentów etnologii. Co więcej, Zakład Etnologii rozpoczął współpracę z licznymi instytucjami, które zlecały przeprowadzenie badań. Umożliwiło to nie tylko zapoznanie studentów z praktycznymi aspektami pracy etnologa, ale również rozwój badań naukowych w ośrodku. Do najważniejszych miejsc, w jakich przeprowadzili badania studenci etnologii, zaliczyć należy: Puszczę Knyszyńską w 2016 r. (opiekunem wyjazdu był Tarzycjusz Buliński), Kanadę w 2016 r. (pod opieką Wojciecha Bębna i Józefa Niesyto), „polski Orient” – Podlasie w 2017 r. (pod opieką Jacka Splisgarta), Walencję (Hiszpania) w 2018 r. (pod kierunkiem Katarzyny Lindy-Gryczy), Warmię i Mazury w 2018 r. (pod opieką Katarzyny Mirgos) oraz Wierszynę (Laskowska 2019) na Syberii w 2018 r. (pod opieką Tomasza Kempirskiego).

⁹ Był to jedyny przypadek, jak dotychczas, gdy liczba chętnych oscylowała w granicach 50% wypełnienia limitu przyjęć.

¹⁰ Tytułowy teren Pomorza odnosił się do wszelkich regionów przybrzeżnych, których wspólnym mianownikiem była kultura ludzka występująca w symbiozie z morzem.

¹¹ Szczegółowy wykaz projektów badawczych zawarty jest w tabeli 3.

¹² Projekt był realizowany w latach 2013–2016.

Tabela 2. Pozaeuropejskie badania terenowe studentów etnologii

Rok	Miejsce	Wyjeżdżający/kierownik wyprawy
2013	Japonia	Aleksandra Kamińska (badania indywidualne w ramach seminarium licencjackiego)
2014	Turcja	Szymon Knitter (badania indywidualne w ramach seminarium licencjackiego)
2015	Kanada	Aleksandra Kamińska (badania indywidualne w ramach seminarium magisterskiego)
2016	Japonia	Katarzyna Lengowska (badania indywidualne w ramach seminarium magisterskiego)
2016	Kanada	Zespołowe badania terenowe pod kierunkiem prof. Wojciecha Bębna i dra hab. Józefa Niesyto
2018	Syberia	Zespołowe badania terenowe pod kierunkiem mgr. Tomasz Kempńskiego

W latach 2016–2018 do zespołu gdańskiej etnologii dołączyły dwie nowe osoby. Były to: dr Katarzyna Linda-Grycza (w 2016 r.) oraz dr Katarzyna Mirgos (w 2018 r.). Zatrudnienie dwóch europeistek specjalizujących się w studiach iberyjskich otworzyło drogę do rozwoju badań nad makroregionem iberoamerykańskim w Zakładzie Etnologii i Antropologii Kulturowej UG (Linda-Grycza 2016, Mirgos 2016). Ponadto bardzo silnie zaznaczyły się nowe nurty antropologiczne – antropologia rodziny, antropologia miasta i antropologia migracji.

Lata 2015–2019 obfitowały również w liczne wydarzenia naukowe i decyzje administracyjne. Pierwszym i najważniejszym było przekształcenie, w 2015 r., Zakładu Etnologii w Zakład Etnologii i Antropologii Kulturowej. Pojawienie się w nazwie Zakładu antropologii kulturowej było znaczącym pierwszym krokiem poczynionym w kierunku nowoczesnych studiów kulturowych. Od tego momentu istotnym składnikiem badań stały się nie tylko (pozaeuropejskie) studia etniczne, ale również wszelkie aspekty badań nad kulturą współczesną.

Rozwój gdańskiego ośrodka etnologicznego łączy się także z rozwojem działalności wydawniczej w obszarze czasopism naukowych. Jako pierwszy powstał periodyk o charakterze studencko-doktoranckim pt. *Tam Tam. Gazeta Gdańskich Antropologów*, którego redaktorami i twórcami byli członkowie Studenckiego Koła Naukowego Etnologów. Czasopismo ukazywało się w latach 2012–2013, zarówno w wersji drukowanej, jak i cyfrowej¹³. W roku 2015 powołano do życia czasopismo naukowe pt. *Etnografia. Praktyki, Teorie, Doświadczenia*, którego redaktorem naczelnym został Tarzycjusz Buliński, zastępcą Mariusz Kairski, zaś sekretarzem redakcji Jacek Splisgart. Było to pierwsze w Polsce czasopismo naukowe poświęcone refleksji metodologicznej nad współczesnymi badaniami etnograficznymi i skoncentrowane na doświadczeniach terenowych w antropologii oraz dyscyplinach pokrewnych. Od tego momentu corocznie wydawane są kolejne

¹³ Łącznie ukazało się siedem numerów, które dostępne są na stronie internetowej <http://tamtam.ug.edu.pl>.

numery *Etnografii...*, na łamach której teksty publikują zarówno młodzi praktycy antropologii, jak i doświadczeni badacze z kraju i zagranicy¹⁴. Wysoki poziom naukowy czasopisma potwierdziło zdobycie w 2018 r. grantu ministerialnego na rozwój i umiędzynarodowienie czasopism naukowych oraz ujęcie periodyku na ministerialnych listach czasopism naukowych począwszy od roku 2019.

Rozwój etnologii oraz współpraca z instytucjami zewnętrznymi zaowocowały organizacją dwóch ogólnopolskich konferencji naukowych. W 2017 r. odbyła się, przygotowana wraz z Oddziałem Etnografii Muzeum Narodowego w Gdańsku, konferencja *Kot/Pies/Człowiek. O komunikacji międzygatunkowej oraz kulturowych tego konsekwencjach* (Buliński, Linda-Grycza 2019), zaś w 2018 r. – konferencja *Przenikanie się kultur: Polska, Białoruś, Ukraina, Litwa*, przy współudziale Oddziału Pomorskiego Towarzystwa Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej.

Pierwszy etap budowy gdańskiego ośrodka etnologicznego związany był ze wzmożoną pracą administracyjną. Wraz z jego zakończeniem wykładowcy powrócili do zawieszonych wcześniej projektów naukowych. W latach 2015–2019 w Zakładzie Etnologii i Antropologii Kulturowej realizowane były trzy indywidualne granty naukowe przyznane przez instytucje zewnętrzne. Katarzyna Mirgos otrzymała grant badawczy Narodowego Centrum Nauki na realizację badań zatytułowanych *Nowa rodzina baskijska? Tradycja, polityka kulturowa i nowe formy życia rodzinnego*. Jacek Splisgart dwukrotnie był stypendystą rządu japońskiego; w latach 2015/2016 realizował grant *The issue of formation of modern Japanese Multicultural Society. The case study of children from the international families from Kantō and Kansai regions* (przyznany przez The Japan Foundation), zaś w 2019 r., jako stypendysta Japan Society for the Promotion of Science, prowadził badania zatytułowane *The impact of cultural tourism on the development, preservation and extinction of traditional forms of Japanese culture*.

Szczególnie ważny jest rozwój naukowy kadry gdańskiej etnologii. W 2016 r. tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych otrzymali Wojciech Bęben oraz Andrzej P. Kowalski. W 2018 r. Tarzycjusz Buliński uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego (Buliński 2018). Również Katarzyna Mirgos otrzymała stopień naukowy doktora habilitowanego, w 2019 r. (Mirgos 2018).

Drugi etap budowy gdańskiego ośrodka etnologicznego łączy się również ze wzmożoną działalnością studencką. Do funkcjonującego od 2012 r. Studenckiego Koła Naukowego Etnologów dołączyło w 2014 r. Koło Naukowe Antropologów *Arcana*, które od początku koncentrowało się na działalności popularyzatorskiej (warsztaty etnologiczne dla dzieci i młodzieży organizowane z okazji Dnia Dziecka) oraz na wspieraniu różnych przedsięwzięć naukowych, jak np. pomoc w realizacji projektu badawczego *Wielokulturowe Podlasie*. W 2017 r. Koło Naukowe Antropologów *Arcana*, podobnie jak Studenckie Koło Naukowe Etnologów (w 2013 r.), wzięło udział w konkursie Czerwonej Róży i dotarło do uczelnianego finału eliminacji dla najlepszego studenckiego koła naukowego na Uniwersytecie Gdańskim.

¹⁴ Zob. <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/etnografia>

Ważnym momentem w dziejach gdańskiej etnologii było powołanie do życia biblioteki antropologicznej w 2014 r. Od początku istnienia Zakładu Etnologii dostrzegano potrzebę utworzenia osobnego księgozbioru antropologicznego, z którego mogliby korzystać zarówno studenci, jak i naukowcy. Z inicjatywy Księdza Profesora Wojciecha Bębna udało się zebrać zbiory, które umożliwiły powołanie do życia nowej, niezależnej od Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego, biblioteki antropologicznej. Podstawę księgozbioru stanowiły osobiste kolekcje Wojciecha Bębna, Mariusza Kairskiego, Zbigniewa Jasiewicza (emerytowanego profesora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) oraz książki przekazane przez poszczególnych wykładowców związanych z gdańską etnologią. Obecnie księgozbiór Biblioteki Antropologicznej liczy blisko 2000 woluminów oraz kolekcję filmoteki praw człowieka (którą pozyskał dla potrzeb Zakładu Etnologii i Antropologii Kulturowej UG Tarzycjusz Buliński). Dzięki własnej bibliotece studenci mają dostęp zarówno do klasyki antropologii, jak i najnowszych prac ukazujących dokonania współczesnych badaczy kultury.

Do dziś pozostaje nierozwiązana kwestia utworzenia Muzeum Antropologicznego przy Zakładzie Etnologii i Antropologii Kulturowej UG. Wraz z przybyciem do Gdańska, Ksiądz Profesor Wojciech Bęben przekazał Uniwersytetowi Gdańskiemu kolekcję artefaktów kulturowych, pozyskanych w trakcie kilkudziesięciu lat badań w Australii i Oceanii. Ta kolekcja miała stanowić podwaliny pod budowę przyszłego muzeum kultur pozaeuropejskich. Obecnie można zapoznać się ze zbiorami indywidualnie, ale w niedalekiej przyszłości, analogicznie do Biblioteki Antropologicznej, wygospodarowane zostanie miejsce na stałą ekspozycję kolekcji i budowę muzeum.

Rozwój etnologii w Gdańsku (w latach 2010–2019) nie byłby możliwy bez wsparcia osób, które na przestrzeni lat prowadziły zajęcia dydaktyczne, nie będąc jednocześnie zatrudnione w Zakładzie Etnologii (i Antropologii Kulturowej). Wykładowcy spoza etnologii od początku wnosili istotny wkład w rozwój wiedzy i zainteresowań naukowych studentów. Pierwszą postacią, o której należy tu powiedzieć jest, wspominany już wcześniej, profesor Józef Borzyszkowski (Borzyszkowski 2008). Dzięki współpracy Wojciecha Bębna i Józefa Borzyszkowskiego powstała etnologia, oparta na dwuścieżkowej koncepcji. Józef Borzyszkowski, jak już podkreśliłem, był gorącym orędownikiem powołania studiów etnologicznych na UG i przez lata wspierał rozwój kierunku. Dzięki jego wykładom studenci poznawali historię regionu, podstawy języka kaszubskiego oraz problematykę etniczną związaną ze społecznością kaszubską. Kwestie kultury gdańskiej rozwijała na swoich zajęciach dr Joanna Dąbal (2014), która poza omawianiem kultury materialnej (m.in. średniowiecznego i nowożytnego Gdańska) zaznajamiała studentów z podstawami archeologii. W późniejszym okresie zajęcia wprowadzające do kultury pradziejowej zostały przejęte przez dra Marcina Paszke (2017).

Tabela 3. Chronologiczne zestawienie osób współpracujących z Zakładem Etnologii/
Zakładem Etnologii i Antropologii Kulturowej UG (stopień/tytuł naukowy
na dzień początku współpracy)

Imię i nazwisko	Stopień/ tytuł naukowy	Lata współpracy	Miejsce zatrudnienia
Józef Borzyszkowski	prof. dr hab.	2010–2015	Instytut Historii UG
Joanna Dąbal	doktor	2012–2013	Instytut Archeologii i Etnologii UG (archeologia)
Zbigniew Landowski	doktor	2013–	Instytut Historii UG
Grzegorz Berendt	dr hab., prof. UG	2013–2016	Instytut Historii UG
Gabriela Majewska	dr hab., prof. UG	2016–	Instytut Historii UG
Piotr Perkowski	dr hab., prof. UG	2014–2018	Instytut Historii UG
Marcin Paszke	doktor	2016–	Instytut Archeologii i Etnologii UG (archeologia)
Józef Niesyto	dr hab.	2016–2018	Wykładowca wizytujący z Kanady

Nie sposób nie wspomnieć o wielkim przyjacielu etnologii dr. Zbigniewie Landowskim (2013), który, poza zajęciami z zakresu etnolingwistyki, prowadził liczne wykłady poświęcone wiedzy o islamie oraz mniejszościach etniczno-religijnych związanych z islamem. Bardzo popularne były zajęcia poświęcone kwestiom żydowskim w Polsce, prowadzone przez prof. Grzegorza Berendta (Berendt 2009) i prof. Piotra Perkowskiego (Perkowski 2013), który ponadto zapoznawał studentów etnologii z kulturą okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz aspektami polskiego postsocjalizmu. Od początku istnienia etnologii bardzo popularne były zajęcia z antropologii historycznej. Ich istotne uzupełnienie stanowiły wykłady prowadzone przez prof. Gabrielę Majewską (Majewska 2013), poświęcone historii nowożytnej oraz metodom jej badania. Należy także wspomnieć o dr. hab. Józefie Niesyto (Niesyto 2013), który przez trzy lata był blisko związany z gdańskim ośrodkiem etnologicznym. Ten misjonarz oraz naukowiec jest uznanym ekspertem w dziedzinie antropologii Afryki oraz ludów tubylczych Kanady. Józef Niesyto przyjechał do Gdańska na zaproszenie Księdza Profesora Wojciecha Bębna i przez trzy lata prowadził bardzo popularne wśród studentów zajęcia na temat Madagaskaru oraz kultury Indian kanadyjskich. Co więcej, dzięki pomocy i wsparciu księdza Niesyto, możliwe było zorganizowanie w 2016 r. wyjazdu badawczego do Kanady. Należy podkreślić, że bez wsparcia wymienionych wyżej osób etnologia gdańska nie osiągnęłaby tak wiele. Jednocześnie dzięki takiej współpracy studia etnologiczne na UG mają charakter holistyczny, a absolwenci kierunku posiadają wiedzę nie tylko etnologiczną, ale ogólnohumanistyczną.

Zgodnie z przyjętym harmonogramem rozwoju gdańskiego ośrodka etnologicznego (omówionym na początku niniejszego tekstu) w 2015 r. miał rozpocząć się czwarty etap budowy etnologii na Uniwersytecie Gdańskim, którego

wyznacznikiem było rozpoczęcie kształcenia na studiach trzeciego stopnia (studiach doktoranckich). Związane to było z ukończeniem studiów magisterskich przez pierwszych absolwentów etnologii. Pomimo iż nie udało się uruchomić studiów doktoranckich w zakresie etnologii, już w 2015 r. Zakład Etnologii i Antropologii Kulturowej pozyskał pierwszych doktorantów, dokładniej rzecz ujmując – pierwsze dwie doktorantki; p. Małgorzatę Dubasiewicz (seminarium doktorskie prof. Andrzeja P. Kowalskiego) oraz p. Martę Jaworską (seminarium doktorskie prof. Wojciecha Bębna). Od tego momentu w kolejnych latach (2015–2018) Studia Doktoranckie Historii, Historii Sztuki i Archeologii podjęło łącznie 8 osób związanych z etnologią¹⁵. W 2019 r. jedna osoba została przyjęta do Szkoły Doktorskiej działającej przy Uniwersytecie Gdańskim¹⁶. Po przeprowadzonej w 2018 r. konsolidacji dyscyplin naukowych, etnologia wraz z kulturoznawstwem i religioznawstwem utworzyły wspólną dyscyplinę naukową „Nauki o kulturze i religii”. Dzięki temu Uniwersytet Gdański uzyskał prawo do nadawania stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o kulturze i religii. Zarazem oznacza to możliwość doktoryzowania absolwentów studiów magisterskich/studiów drugiego stopnia w zakresie subdyscypliny (w ramach nauk o kulturze i religii), jaką jest etnologia. Zatem można uznać, iż wszystkie przyjęte w 2009 r. przez Księdza Profesora Wojciecha Bębna założenia zostały w pełni zrealizowane. Należy w tym miejscu nadmienić, że w 2018 r. Ksiądz Profesor zrezygnował z funkcji dyrektora ds. Etnologii w Instytucie Archeologii i Etnologii (funkcję tę objął Jacek Splisgart¹⁷), zaś w marcu 2019 r. przekazał kierowanie Zakładem Etnologii i Antropologii Kulturowej Tarzycjuszowi Bulińskiemu.

Ostatnim akordem pierwszej dekady funkcjonowania etnologii na Uniwersytecie Gdańskim była druga wizytacja Polskiej Komisji Akredytacyjnej (w maju 2019 r.), która, po zapoznaniu się z programem kształcenia, warunkami studiowania oraz prowadzenia badań naukowych w gdańskim ośrodku etnologicznym, przyznała ponownie sześćioletnią akredytację na prowadzenie studiów etnologicznych. W ten sposób po raz drugi w przeciągu niespełna dziesięciu lat funkcjonowania Zakładu Etnologii (i Antropologii Kulturowej) potwierdzona została wysoka jakość prowadzonych badań oraz kształcenia na kierunku Etnologia.

W stronę „nowego”

Bez wątpienia pierwsza dekada funkcjonowania etnologii na Uniwersytecie Gdańskim była okresem trudnym. Należało podejmować liczne wyzwania związane z budową marki, jaką jest etnologia/antropologia kulturowa, nie tylko

¹⁵ W roku 2015 dwie osoby podjęły studia doktoranckie, w 2016 – pięć osób, w 2017 – jedna osoba i w 2019 – jedna.

¹⁶ Reforma szkolnictwa wyższego przekształciła dotychczasowe Studia doktoranckie w Szkołę doktorskie.

¹⁷ W październiku 2019 r. Jacek Splisgart zakończył pracę w Zakładzie Etnologii i Antropologii Kulturowej i przeszedł do Zakładu Kultury i Języków Azji Wschodniej UG. Nowym dyrektorem ds. Etnologii został Andrzej P. Kowalski.

w środowisku akademickim, ale również, a może przede wszystkim, w świadomości mieszkańców Gdańska, Trójmiasta, a nawet Pomorza. Liczne akcje promujące etnologiczne badania nad kulturą, wizyty w szkołach, współpraca z instytucjami kultury oraz stowarzyszeniami przyczyniły się do rozwoju studiów etnologicznych w Gdańsku. Osobą, która spajała wszystkie te przedsięwzięcia oraz przecierała szlaki, był Ksiądz Profesor Wojciech Bęben. Dzięki jego wizji oraz uporowi, udało się stworzyć i rozwinąć Zakład Etnologii (pomimo licznych przeciwności¹⁸) do stanu, jaki dzisiaj możemy zaobserwować. Wraz z wycofaniem się z czynnego administrowania kierunkiem oraz Zakładem Etnologii i Antropologii Kulturowej, przekazał pałeczkę swoim następcom. W następane dziesięciolecie gdański ośrodek etnologiczny wprowadza Tarzycjusz Buliński. Druga dekada funkcjonowania etnologii rozpoczęła się od dołączenia do zespołu dwóch nowych osób – dr Aleksandry Paprot-Wieloposkiej (Paprot-Wielopolska 2018) oraz mgr Magdaleny Chulek (Chulek 2020). Dzięki temu wzmocniono ścieżkę kształcenia związanego z Polską i regionem Pomorza oraz zatrudniono długo oczekiwanego specjalistę w dziedzinie antropologii Afryki. Należy mieć nadzieję, że dotychczasowa dynamika rozwoju etnologii zostanie utrzymana, Zakład będzie nadal funkcjonował i kształcił kolejne pokolenia gdańskich etnologów.

Literatura

- Berendt, G. (red.) (2009). Społeczność żydowska w PRL przed kampanią antysemicką lat 1967-1968 i po niej. *Konferencje IPN 37*. Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.
- Bęben, W. (2012). *Aborygeni, pierwsi nomadzi. Życie i kultura*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Bęben, W. (2015). *Tańczący kanibale. Wyspiarze Cieśniny Torresa*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Bęben, W. (2016). *Yamy, trucizna i duchy. Arapesze z Papui-Nowej Gwinei*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Bęben, W. (2019). *Dzieciństwo na Antypodach*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Borzyszkowski, J., Kurowska, J. (2008). O Kaszubach w Kanadzie (1858-2008). W: *Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie*. Gdańsk-Wejherowo: Instytut Kaszubski, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej.
- Borzyszkowski, J. (2010). *Antropologia Kaszub i Pomorza. Badania, kultura, życie codzienne*. Gdańsk: Instytut Kaszubski.
- Buliński, T. (2002). *Człowiek do zrobienia. Jak kultura tworzy człowieka: Studium antropologiczne*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Buliński, T. (2018). *Szkoła w amazońskiej puszczy: formy i znaczenie edukacji w społecznościach tubylczych na przykładzie Indian E'ñepá z Wenezueli*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

¹⁸ Bez wątpienia największym wyzwaniem, z jakim przyszło się mierzyć, był niż demograficzny, który przelozył się na spadek zainteresowania studiami wyższymi.

- Buliński, T., Linda-Grycza, K. (red.) (2019). *Kot, pies, człowiek: o relacjach międzygatunkowych i kulturowych tego konsekwencjach*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Muzeum Narodowe w Gdańsku.
- Chulek, M. (2020). Hustling the mtaa way: the Brain Work of the Garbage Business in Nairobi's Slums – ADDENDUM, *African Studies Review* 63(2), 1.
- Dąbal, J. (2014). Maritime cultural landscape of Gdańsk: hydrology and urban land use. The outline of case studies and the research perspectives on urban development of the city in the late-15th-17th centuries. *ACUA Underwater Archaeology Proceedings*, 2014, 51–61.
- Kairski, M. (1999). *Indianie Ameryki Środkowej i Południowej. Demografia, rozmieszczenie, sytuacja etno-kulturowa*, t. 1, *Analiza etnologiczna*. Poznań-Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kowalski, A.P. (2014). *Antropologia zamierzcztych znaczeń*. Chronos/Anthropos, 2. Warszawa-Toruń: Polskie Towarzystwo Historyczne.
- Kowalski, A.P. (2017). *Kultura indoeuropejska. Antropologia wspólnot prehistorycznych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Kwaśniewska, A. (2009). *Badania etnologiczne na Kaszubach i Pomorzu Wschodnim w XIX i XX w. Ludzie, instytucje, osiągnięcia badawcze*. Gdańsk: Instytut Kaszubski.
- Kwaśniewska, A. (2017). Choroba jako klątwa. Analiza i kontekst dyskursu medialnego dotyczącego tzw. genu kaszubskiego. *LUD. Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego i Komitetu Nauk Etnologicznych PAN*, 2017, 101, 231–251.
- Landowski, Z. (2013). *Polityczny wymiar islamu we współczesnych konstytucjach*. Historia Academica. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Laskowska, P. (2019). Projekt badawczy „Polska wieś na Syberii – Wierszyna. Między mitem a rzeczywistością”, Wierszyna, 4–27 września 2018 r.. *Gdańskie Studia Azji Wschodniej*, 2019, 15, 114–147.
- Linda-Grycza, K. (2016). Polityka językowa w ujęciu formalnoprawnym i etnograficznym. Na przykładzie hiszpańskiego regionu Katalonii i jego mieszkańców. *Etnografia Polska*, 60, 1–2, 105–128.
- Majewska, G. (2012). *Cywilizacja czasów nowożytnych wiek XVI-XVIII. Skrypt dla Studentów Krajoznawstwa i Turystyki Historycznej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Milewska, M. (2012). *Bogowie u władzy. Od Aleksandra Wielkiego do Kim Dzong Ila: antropologiczne studium mitów boskiego władcy*. Gdańsk: Wydawnictwo słowo/obraz/terytoria.
- Milewska, M. (2018). *Ocet i łzy: terror Wielkiej Rewolucji Francuskiej jako doświadczenie traumatyczne. Przygody Ciała*. Gdańsk: Wydawnictwo słowo/obraz/terytoria.
- Mirgos, K. (2016). Antropolog w Kraju Basków. Wybrane aspekty badań nad baskijskimi mniejszościami. *Zeszyty Łużyckie*, 50, 427–448.
- Mirgos, K. (2018). *Obcy i nowi Baskowie: migracje, tożsamości i języki w Baskijskiej Wspólnocie Autonomicznej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Niesyto, J. (2013). *Ekshumacja. Przewijanie zwłok w plemieniu Betsileo na Madagaskarze*. Toruń: Oficyna Wydawnicza Kucharski.
- Paprot-Wielopolska, A. (2018). *Żuławy i Powiśle. Kreowanie tożsamości lokalnych i regionalnych po 1989 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Paszke, M. (2017). Sztuczne palmy daktylowe w przestrzeni sakralnej starożytnej Mezopotamii. W: E. Dąbrowa, T. Grabowski, M. Piegdoń (red.), *Florilegium. Studia ofiarowane Profesorowi Aleksandrowi Krawczukowi z okazji dziewięćdziesiątej piątej rocznicy urodzin* (s. 15–22). Kraków: Uniwersytet Jagielloński.

- Perkowski, P. (2013). *Gdańsk – miasto od nowa: kształtowanie społeczeństwa i warunki bytowe w latach 1945–1970*. Gdańsk: Wydawnictwo słowo/obraz/terytoria.
- Rajtar, M. (2017). O (nie)naturalności jedzenia. Pokarmy i technologie biomedyczne w chorobach metabolicznych. *LUD. Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego i Komitetu Nauk Etnologicznych PAN*, 101, 383–400.
- Spisgart, J. (2012a). Obrzędowość rodzinna w Japonii. Społeczny wymiar obrzędów przejścia oraz kultu zmarłych dawniej i dziś. *Prace Etnologiczne. Travaux Ethnologiques*, 25. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.
- Spisgart, J. (2012b). Od historii pisanej do historii mówionej: wpływ myśli Yanagity Kunio na rozwój nauk etnologicznych w Japonii. W: M. Żmudzka-Brodnicka, M. Brodnicki, J. Serkowska-Mąka (red.), *Historia, interpretacja, reprezentacja*. Gdańsk: Wydawnictwo Athenae Gedanenses.
- Spisgart, J., Ozga A. (red.) (2019). *Ziemia (nie)znana. O współczesnym odkrywaniu Japonii*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Stachowiak, A. (2017). *Wojna religijna w górach. Konflikty wyznaniowe na Łemkowszczyźnie po 1947 roku*. Krosno: Oficyna Wydawnicza Ruthenic Art.

SUMMARY

Pages from the history of Gdańsk Ethnology Department

Ethnological Studies at the University of Gdańsk were established in 2009, making Gdańsk Ethnology Department the youngest department among anthropology-related research institutions in Poland. The article discusses the history and development of Ethnology Studies in Gdańsk. It focuses on the academic profiles of scholars affiliated with the Department, their research and the achievements of their students. In particular, the author discusses achievements of Father Wojciech Bęben (Professor of Ethnology at the University of Gdańsk), who in 2009–2019 served as the Head of the Department of Ethnology (and Cultural Anthropology) at the University of Gdańsk.

Keywords: cultural anthropology, ethnology, history, University of Gdańsk, Gdańsk